

Activiteitenverslag

Stuurgroep
Landbouw
Innovatie
Noord-Brabant

2019

Samenstelling

Stuurgroep LIB 2019

Voorzitter: Wim Bens (voorzitter ZLTO)
Vicevoorzitter: Anne-Marie Spierings
(gedeputeerde Gezondheid, Energie en Landbouw)
Remco Beekers (ZLTO bestuur)
Rik Grashoff (gedeputeerde Natuur, Water en Milieu)
Martijn van Gruijthuijsen
(gedeputeerde Economie, Kennis en Talentontwikkeling)
Janus Scheepers (ZLTO bestuur)
Paul van Enkevort (Provincie Noord-Brabant)
Kees van Heesbeen (ZLTO)
Annelies Schoenmakers (Provincie Noord-Brabant)
Marjolijn de Haas (Regioambassadeur Zuid Nederland
Ministeries EZ en Klimaat & LNV)
Secretaris: Geert Wilms

Landbouw & Natuur, natuurinclusief boeren

Op 20 februari werden we (Stuurgroep LIB en genodigden) met meer dan zestig personen rondgeleid op het bedrijf van de familie Buijs in Etten-Leur. Joris Buijs is al twintig jaar 'kringloopboer' en teelt al jaren zelf krachtvoer (via diverse vlinderbloemigen en mengteelt) en maakt met de mest van de eigen koeien de kringloop rond. Alex Datema, voorzitter BoerenNatuur (www.boerenatuur.nl), vertelde over deze koepel van veertig collectieven ANLB die het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer in Nederland uitvoeren, met 9.500 boeren en 100.000 hectare. Nico van den Broek, biologische varkenshouder in Hilvarenbeek, vertelde over de omschakeling van gangbaar varkenshouder in 2000 tot biologisch/natuurinclusief varkenshouder nu, en over de samenwerking met andere boeren, Staatsbosbeheer en het Groen Ontwikkelingsfonds Brabant (GOB). Waarna Erik Saaltink van Staatsbosbeheer vertelde wat natuurinclusieve landbouw bij hen inhoudt. Guus van Laarhoven van Royal FrieslandCampina sloot af met hun *Melk met Meerwaarde* traject, waarin ze samenwerking zoeken met allerlei partijen in de regio die willen bijdragen aan een verdienmodel voor de boer voor een meer natuurinclusieve bedrijfsvoering.

2

Stuurgroep Landbouw Innovatie Noord-Brabant

Op 1 juli 2015 hebben de provincie Noord-Brabant en de ZLTO het nieuwe convenant *Stuurgroep Landbouw Innovatie Noord-Brabant 2016–2019* ondertekend, met als doel om gezamenlijk de ontwikkeling van een duurzame en in de maatschappij verankerde land- en tuinbouw te bevorderen. Hiervoor worden ondernemers in de groene ruimte uitgedaagd, gestimuleerd en ondersteund om bij te dragen aan een betere leefomgeving in Noord-Brabant. Om dit doel te bereiken worden themadiscussies georganiseerd en innovatieve projecten ondersteund binnen drie innovatiesporen:

1. Verduurzaming en maatschappelijke legitimatie van de land- en tuinbouw.
2. Andere en nieuwe verdienmodellen.
3. Nieuwe product-markt combinaties met hoge toegevoegde waarde.

Dit verslag beschrijft de verschillende activiteiten van de Stuurgroep LIB in 2019.

Foto's omslag: Op het melkveebedrijf van de familie Buijs in Etten-Leur staat kringlooplandbouw centraal. **Inzet:** Een Griekse Agrofood-delegatie op werkbezoek in Noord-Brabant.

Afscheid Hans Huijbers

Hans Huijbers nam tijdens de bijeenkomst bij de familie Buijs afscheid van LIB, waar hij in de periode 2009–2019 voorzitter van is geweest. Anne-Marie Spierings sprak haar waardering uit voor de wijze waarop Hans dat voorzitterschap heeft ingevuld. Waarbij ze aangaf dat voor wat betreft LIB (inhoud en aanpak), Provincie Noord-Brabant en ZLTO de afgelopen periode voor 100% op één lijn hebben gezeten waardoor er veel is bereikt, wat ook tot uitdrukking is gekomen in de verschillende LIB evaluaties. 'Dus daar kunnen we, onder voorzitterschap van Hans, trots op zijn'. Verder was ze zelf met name verwonderd en onder de indruk van de diepe en brede inhoudelijke inbreng die Hans zelf had op de diverse door LIB ondersteunde projecten. Hans gaf aan het LIB voorzitterschap met veel enthousiasme en energie te hebben ingevuld. Als dank kreeg Hans een boek waarvan de pagina's gemaakt zijn van leer van Nederlandse biologische koeien (ook een project met LIB-ondersteuning).

Bedrijfsbezoeken

Van den Berk boomkwekerijen Sint-Oedenrode en varkensbedrijf Van der Meijden in Oirschot.

Op 26 juni bezocht de Stuurgroep LIB twee Brabantse bedrijven. Van den Berk boomkwekerijen in Sint-Oedenrode, gespecialiseerd in laanbomen, coniferen, vormbomen, rodo-dendrons en solitaire bomen en struiken met een enorm assortiment van 1.600 soorten. Met 100 personeelsleden, 380 hectare in Nederland en 120 hectare in Duitsland, is Van den Berk één van de grootste boomkwekerijen in Europa. Ze zijn actief in enkele opvallende projecten, zoals het leveren van bomen en struiken voor het 'verticale bos' in de *Trudotoren* die momenteel gebouwd wordt in Eindhoven. Ook zijn ze gestart met biologische teelt. Het tweede bedrijf was het varkensbedrijf van Kees van der Meijden in Oirschot, waar

Foto's onder: Anne-Marie Spierings bedankt Hans Huijbers als voorzitter van LIB 2009–2019. / Op bedrijfsbezoek bij Van den Berk boomkwekerijen.

ook diverse andere activiteiten worden ontplooid zoals een boerderijterras, boomkwekerij, een opleidingsprogramma voor werk in de agrarische sector (VPO) en een nieuwe tak: een belevingsplek op een andere locatie, met horeca, verblijfsaccommodatie, boerderijwinkel, wandelpaden, voedselbos etc.

Ontwikkelingen en toegevoegde waarde zachtfruitsector en glastuinbouw.

Op 11 september was de Stuurgroep LIB te gast bij het trayplantenbedrijf van Peter van der Avoird in Bavel, Agrarisch Ondernemer van het jaar 2018. Een erkenning die hij vooral gekregen heeft vanwege zijn opvallende personeelsbeleid. Zo mag al het personeel meedelen in de winst. Verder doet van der Avoird mee aan het RECUPA-project, waarbij ingezet wordt op volledig hergebruik van water binnen het bedrijf. Sjaak van der Tak (Glastuinbouw Nederland), Wim van der Boomen, Kathleen Goense (directeur ZLTO) en Wim Bens schetsten het belang van Noord-Brabant als tuinbouwprovincie en overhandigden hun tuinbouwvisie aan Gedeputeerde Anne-Marie Spierings.

Daarna volgden drie pitches vanuit verschillende invalshoeken: van John Oostvogels, directeur *Food & Agri* van Rabobank Zuidwest-Nederland, Dieter Baets van *Proefcentrum Hoogstraten* en Ab van Marrewijk van *Greenco* die vertelde hoe zij al jaren actief zijn met het stimuleren van het eten van hun gezonde *Tommies tomaatjes* via allerlei acties.

Noord-Brabantse melkveehouderij in Europese context (EuroDairy)

De LIB-bijeenkomst op 13 november stond in het teken van Europese samenwerking in de melkveehouderij, via het project Eurodairy (H2020). Met meer dan vijftig deelnemers, waaronder veel jonge melkveehouders, was het een avond met veel discussie en uitwisseling. Ronnie Schellekens (de gastheer) startte met een rondleiding op zijn melkveebedrijf in Goirle. Zijn stal was de perfecte plek voor een zeer actuele discussie over emissies. Na de rondleiding volgden presentaties van Rik Vlemminx (ZLTO) en Jan Halewyck (Belgische Boerenbond) over de internationale uitwisseling binnen Eurodairy, de excursies met jonge ondernemers naar Ierland en Frankrijk en de erg interessante uitwisseling rond financiële kengetallen tussen de deelnemers uit de 14 verschillende landen. Hieruit kwam duidelijk naar voren dat Nederland te maken heeft met een stijgende kostprijs en een melkprijs die dat steeds minder lijkt te compenseren. Met de vraag of de Nederlandse melkveehouderij genoeg veerkracht heeft om hiermee om te gaan. Daarna volgden drie pitches met praktijkervaringen van deelnemers aan het Eurodairy project: Niels van Hooijdonk, Jordi Kuijstermans en Pieter Peters.

Foto's rechts: Peter van der Avoird geeft uitleg over trayplanten tijdens het bedrijfsbezoek. / Discussie in de melkveestal bij de familie Schellekens

LIB convenant 2020 – 2023

De basis voor een nieuw LIB convenant is gelegd in de LIB-evaluatie 2015–2018 van Prof. dr. ir. Katrien Termeer (WUR bestuurskunde en Kroonlid bij de SER).

Op 11 september is dat nieuwe LIB convenant 2020–2023 ondertekend door Anne-Marie Spierings namens de provincie Noord-Brabant en Wim Bens namens de ZLTO. Beide hebben er zin in om zich hier weer met nieuwe energie voor in te zetten de komende periode, samen met het LIB team. Ook zijn ze trots op de gezamenlijke samenwerking in LIB-verband die al sinds 1 juli 1995 gestalte heeft en met name op hetgeen is bereikt.

Met het nieuwe convenant LIB 2020–2023 willen de provincie en ZLTO gezamenlijk de ontwikkeling van een duurzame en in de maatschappij verankerde land- en tuinbouw bevorderen. Dit door innovaties te steunen die kunnen bijdragen aan systeemveranderingen met waardecreatie, kringlooplandbouw en doorontwikkeling als sleutelbegrippen. Om zo ondernemers in de groene ruimte uit te dagen, te stimuleren en te ondersteunen om bij te dragen aan een betere leefomgeving in Noord-Brabant, via drie innovatiesporen (thema's):

1. Fysieke Leefomgeving (Ecologie)
2. Waardecreatie (Economie)
3. Maatschappelijke inbedding en waardering (Sociaal)

Anne-Marie Spierings en Wim Bens geven het startsein voor het nieuwe LIB convenant 2020–2023.

LIB internationaal

Vanuit de Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood is de wens uitgesproken naar meer samenwerking met relevante regio's in Europa om van elkaar te leren en samen business te ontwikkelen. Inmiddels zijn diverse netwerken geïnitieerd en projecten gestart, en worden nieuwe relaties gelegd.

EU-PIG

EU-PIG is een Europees project (budget twee miljoen euro, looptijd vier jaar) van een consortium van 19 organisaties uit 13 landen. Deze landen vertegenwoordigen 90% van de varkensproductie in Europa. Kennis en ervaringen worden uitgewisseld rondom best practices in precisielandbouw, dierwelzijn en diergezondheid, economische ontwikkeling, ketenactiviteiten en toegevoegde waarde. De jaarlijkse bijeenkomst werd in Noord-Brabant georganiseerd, met een aantal bezoeken aan varkensbedrijven, verschillende inleidingen en ook een bezoek aan VION in Boxtel.

4

Seeds and Chips in Milaan Italië

Geert Wilms heeft op uitnodiging van het Ministerie van Buitenlandse Zaken op de *Global Food Innovation Summit* in Milaan, tijdens de 'Seeds & Chips conferentie' een inleiding gegeven over landbouwinnovatie in Brabant (als publiek privaats partnership van ZLTO en Provincie Noord-Brabant) en circulaire landbouw. Er waren meerdere inleiders zoals Martin Scholten (WUR) en Aldrik Gierveld (LNV) en de discussie werd geleid door HKH Prinses Viktoria de Bourbon de Parme.

Griekse interactie

In augustus werd Noord-Brabant bezocht door een groep van 19 Grieken met een diverse agrofood achtergrond; zoals buffelboer, akkerbouwer en wijnboer, maar ook een bank, een verzekeringsmaatschappij, een zuivelverwerker en overheden. Verder waren ook de FAO vertegenwoordigd en de Nederlandse Ambassade uit Athene. De organisatie was samen met ZLTO, Provincie Noord-Brabant, Rabobank, Royal FrieslandCampina en HAS Hogeschool. Er werden diverse bedrijven bezocht: *De Kruidenaer*, *Natuurlijk Tomaat*, varkensbedrijf *Van der Meijden*, *GrowWise* van Signify, *Van Den Borne Aardappelen*, *De Ruurhoeve*, *Van den Berk boomkwekerij*, *Philips Fruittuin* en *Bavaria*. Eind oktober 2019 vond in Griekenland een terugkoppeling plaats tijdens *Agribusiness-forum-2019**. Een groot congres met 371 deelnemers, waaronder de Griekse Ministers van Landbouw en van Infrastructuur.

Food Heroes

Dit project richt zich op het verminderen van voedsel verspilling en –verliezen aan het begin van de keten. Het loopt tot 2020 met een budget van 5,7 miljoen euro, en er nemen zes landen deel (UK, Duitsland, België, Frankrijk, Ierland, Nederland). Wereldwijd gaat een derde van het geproduceerde voedsel verloren, in Nederland is dat 150 kilo per persoon per jaar. Rondom voedselverspilling zijn veel activiteiten ontplooid. Food Heroes heeft ook veel Europese aandacht gekregen, zoals tijdens de uitreiking van de *Food Heroes Awards* in 2019 met EU-Commissaris Vytenis Andriukaitis als juryvoorzitter en waarvoor de Brabantse oesterzwammenkweekster Marielle van Lieshout en designer Doreen Westphal genomineerd waren.

* <http://agribusinessforum.org/agribusiness-forum-2019>

Foto boven: Kennis uitwisseling tussen regio's in Europa staat centraal bij EU-PIG. **Foto's links:** Geert Wilms geeft een presentatie tijdens de 'Seeds en Chips Conferentie' in Milaan./ Food Heroes onder de aandacht bij EU-Commissaris Vytenis Andriukaitis.

Foto's rechts: Op bezoek bij de proefvelden van Little en Fresh, van Adri Jonkers./ 'Laag Volume Strooien pilot', met heel goede resultaten, in de boomkwekerij

Projecten

LIB 2019

In 2019 is een bijdrage geleverd aan 7 lopende en 28 nieuwe projecten met een innovatie impuls van circa vier miljoen euro.

- MINO, emissie reductie varkenshouderij
- Implementatie LVS, boomkwekerij
- IMAGINE jongeren/tuinbouw Strijp-s
- Melktap Supermarkt
- Nieuwe Boeren Energie
- Kalf bij Koe
- Little en Fresh consument
- Pro-P-Pigs doorontwikkelen
- De Smaak van Hier vervolg
- De Digitale Bijenkast
- Van Gras tot Tas (TLC)
- Sensoren ammoniak melkvee
- Sprinkhanen eiwit
- Sensor gestuurde waterhuishouding
- Aardappel druppel irrigatie-fertigatie
- Digestaat en Bodemleven
- Porcus Campus Aarle-Rixtel
- KippenSoep
- Loonmelken
- Textureren van Veldbonen
- Eiwit en weidegang (NIR)
- Ontmestingsrobot varkens vervolg
- RFC-Klimaat, duurzame melkvee
- HybrideZuivel
- Duurzame aardappelteelt
- Oogst van Overmorgen, jongerenlab
- Verwaarden restproduct tomaten
- Conceptontwikkeling 2e klasse aardbei
- Databased Storytelling
- DeltaX Ondergrondse waterberging
- ECOON vleeskuikenstal
- AspergeRobot AvL
- Zon-pv TeeltOndersteunende Voorzieningen
- YieldComputer Berries
- Growficient Tuinbouw

Slimme stal varkenshouderij

Het Slimme Stal systeem werkt met sensoren in de varkensstal die direct informatie over het stalklimaat naar de ondernemer doorstuurt, waarmee via een app direct kan worden bijgesteld. Inmiddels krijgt de opschaling veel aandacht, ook in het buitenland. Zo mocht Gé Backus, van *Connecting Agri & Food*, de innovatieprijs in ontvangst nemen van het Duitse *Initiative Tierwohl*. Met deze prijs van meer dan 150.000 euro gaat *Connecting Agri & Food* vanaf 1 juli het Slimme Stal systeem installeren op dertig Duitse bedrijven.

MINO varkenshouderij

Het MINO-systeem zorgt voor directe scheiding van vaste mest en urine onder de putroosters met behulp van een bolle mestband. De urine loopt gelijk van de mestband af, wordt in een aparte opvangput bewaard en kan regelmatig worden afgevoerd. De feces (dikke mest) blijft op de band liggen en wordt regelmatig afgedraaid en afgevoerd. Op deze manier wordt ammoniakvorming voorkomen en schonere lucht bij de varkens gerealiseerd.

Little & Fresh

Minder groente verspillen? Denk klein! Die gedachte bracht biologisch groentekweker Adri Jonkers uit Middelbeers op het idee om kleine groentes te kweken. Met *Little & Fresh* zijn distributeur The Greenery, veredelaar Rijk Zwaan en Jumbo Supermarkten een pilot gestart om kleine groentes commercieel op de markt te brengen. Inmiddels liggen ze in de supermarkt en is het zaak dat er voldoende omloopsnelheid komt en dan verder op te schalen naar meerdere telers.

Implementatie LVS

Laag Volume Strooi techniek

Eén van de grotere uitdagingen op de boomkwekerij is het beheersen van onkruiden. Laag Volume Strooi techniek (LVS) heeft hierbij verschillende voordelen. Normaal gesproken worden middelen onder druk gespoten. Met LVS wordt echter met grote druppels verstrooid, zonder overdruk en met goede resultaten: 60% brandstofbesparing, 78% reductie in milieubelasting per jaar met name door verminderde drift (MBP-CLM) en 75% lagere arbeidskosten.

Textureren van veldbonen voor vleesvervangers

De consumptie van 'vleesvervangers' op basis van peulvruchten neemt al jaren toe. Brabant kent een aantal belangrijke producenten van deze vlees- of zuivelvervangers, zoals *De Vegetarische Slager* (Unilever), *Schouten Europe*, *НАК*, *Alpro* en *Dalco*. Meestal wordt geïmporteerde getextureerde soja gebruikt. In dit project is getextureerd eiwit uit veldbonen geproduceerd, die lokaal geteeld kunnen worden. Hiermee is een nieuw halffabrikaat geproduceerd voor de productie van vleesvervangers.

Robuuste biologische aardappelteelt

De biologische sector is op zoek naar oplossingen voor de ziekte phytophthora, zonder de inzet van middelen zoals koper. Hierbij wordt ingezet op het gebruik van robuuste rassen (met één of twee resistentiegenen) en op teeltmaatregelen gericht op vervroeging van de teelt, omdat phytophthora vaak pas later in de teelt optreedt. Ook vanuit de gangbare aardappelteelt (Noord-Brabant 20.000 hectare) is er steeds meer belangstelling voor robuuste aardappelrassen. Bij drie telers in het land, waaronder bij Annewillem Maris in Oudemolen zijn proefvelden aangelegd met een twintigtal rassen.

Yield Computer zachtfruit

Het is moeilijk de wekelijkse variatie in de oogst bij zacht fruit te voorspellen, de oogst is afhankelijk van omstandigheden zoals het weer, voeding en water. Een manier om de voorspelling per week nauwkeuriger te krijgen is door bijvoorbeeld regelmatig het aantal bloemen per plant te tellen. Dit is zeer arbeidsintensief, vaak niet praktisch uitvoerbaar en niet heel accuraat. Om dit probleem op te lossen wordt met *Yield Computer* een systeem ontwikkeld dat dit observeren automatisch doet. Om op elk moment een nauwkeurige forecast te kunnen geven.

Foto's met de klok mee: Textureren van veldbonen voor vleesvervangers. / Phytophthora problemen aanpakken met robuuste biologische aardappelteelt. / Biologische bestrijding van trips in aardbeien vraagt dagelijkse monitoring.

Klimaat, kringloop RfC voor 400 melkveehouders

Royal FrieslandCampina (RfC) wil flink versnellen op duurzaamheid, en bijdragen aan een positief imago van de sector en verwaarding van zuivel. Leden-melkveehouders die zich inzetten op duurzame en speciale melkstromen krijgen een hogere beloning, onder andere via *Planet Proof*. Dit project heeft als doel de duurzaamheid op 400 melkveebedrijven in Brabant verder te verbeteren; dit is 25% van de RfC melkveehouders in de provincie.

Sprinkhanen eiwit

Sprinkhaan bv heeft een concept kweekstelsel ontwikkeld voor de productie van sprinkhanen dat toepasbaar is op agrarische bedrijven. In 2019 is dit (pilot) stelsel voor het eerst toegepast op een agrarisch bedrijf in Someren. Het productiestelsel is (snel) opschaalbaar waardoor er aan de groeiende vraag van duurzame en hoogwaardige eiwitten voor consumptie kan worden voldaan.

Kippensoep

De ontwikkeling van de *Kipcaravan* door pluimveehouder Peter van Agt is een succes te noemen. Inmiddels heeft Peter vier kipcaravans in exploitatie en zijn er 15 gebouwd voor de verkoop. De kipcaravan is uitgerust met technieken als in de reguliere pluimveehouderij. Hierdoor kan de kipcaravan als kleinschalig innovatielab ingezet worden. Bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van een voerproduct en -techniek met lage CO₂ footprint door het gebruik van vloeibare reststromen uit de voedingsindustrie.

ECOON, emissiearme vleeskuikenstal

Maatschap *Habraken* houdt circa 200.000 kuikens in vijf stallen in Riethoven. Het bedrijf heeft twee oudere stallen van elk circa 33.000 dieren vervangen door één nieuwe emissiearme ECOON stal van 65.420 dieren met ECO units. Dit betreft de eerste pilot van deze nieuwe emissie-reducerende techniek voor vleeskuikens, die moet leiden tot 84% reductie in ammoniakemissie, 30% reductie geuremissie en 86% reductie fijnstofemissie. De stal is in november geopend door Wim Bens en Anne-Marie Spierings.

Zonne-energie pv

In de gemeente Meierijstad gaat fruitteler Maarten van Hoof zonnepanelen combineren met fruitteelt. Het telen van gewassen gebeurt onder (doorzichtige) zonnepanelen. Samen met *GroenLeven* en ZLTO start Maarten een proef met verschillende fruitgewassen om inzicht te krijgen in de technische haalbaarheid van zonnepanelen boven verschillende gewassen: wat is het effect van zonnepanelen op microklimaat, luchtvochtigheid, ziekte- en plagendruk, vruchtzetting, fruitopbrengst en smaak.

I2I (Eye to Eye): Uitwisseling varkenshouders Brabant en Emilia Romagna.

De Nederlandse en Italiaanse agrisector kunnen veel van elkaar leren. Dat blijkt uit contacten via projecten als EU-PIG, Eurodairy en STRING. Italiaanse varkenshouders leren van hun Nederlandse collega's op het gebied van innovatie, verduurzaming en efficiency. En de Nederlandse varkenshouders kunnen leren over marktconcepten en verdienmodellen. Najaar 2019 is een groep van tien Italiaanse varkenshouders vier dagen in Noord-Brabant geweest. En in 2020 gaat een Brabantse groep naar Emilia Romagna.

Kuijpers Kip blockchain

Kuijpers Kip is een korte kipketen die alle schakels in de keten beheerst: van slachterij en verwerking, vleeskuikenhouderij, broederij en ouderdieren. Blockchaintechnologie is ingezet voor een betrouwbare en veilige data-uitwisseling. Er is inmiddels een dataplatform gerealiseerd waarin de operationele informatie vanaf de ouderdieren tot en met de slacht aan elkaar gekoppeld kan worden, waarmee een fieldlab is gerealiseerd voor kennisklanten. Zo wordt met Philips onderzoek gedaan naar de invloed van verschillende lichtrecepten op gezondheid en groei.

Aardappel druppel irrigatie proef in combinatie fertigatie

Akkerbouwer Huijsmans heeft in de teeltjaren 2016, 2017 en 2018 ieder seizoen respectievelijk 5x, 3x en 8x beregend (circa 22 mm per keer). Ervaring is dat er vaak te laat werd begonnen met beregenen en dat er in droge jaren onvoldoende capaciteit was. Daarom is samen met *McCain* besloten om druppelirrigatie te gaan testen. In 2019 zijn op acht hectares diverse praktische ervaringen opgedaan, is gemonitord op watergebruik en is duidelijk geworden dat meer dan de helft aan energie bespaard kan worden.

Van reststroom naar toegevoegde waarde, tomaten

Greenco is een zeer innovatief tomatenproducerend bedrijf, bekend van hun specialiteit *Tommy's*, een speciale babyplum tomaat, ook bekend als 'snoep- of snacktomaatje' waarmee ze zich richten op smaak en gezondheid. *Greenco* teelt op 25 ha. in Nederland, waarvan 15 in Someren, en in de winter op 40 ha. in Spanje. Doel van dit project: omzetten van reststromen van tweede klasse tomaten tot producten met toegevoegde waarde, om verspilling zo ver mogelijk te reduceren. Het gaat hierbij om 200 ton tweede klasse tomaten per jaar.

Foto's rechts: Druppel irrigatie experiment bij aardappelteler Huijsmans. / Italiaanse varkenshouders op bezoek in Noord-Brabant. / 'Goeie Worst': met lage carbon footprint. / Winterveldbonen, eiwitge was in opkomst!

Goeie Worst; productontwikkeling en consumentenpilot

Vijf Brabantse varkenshouders hebben het initiatief opgepakt om een worstje te ontwikkelen met een lage carbon footprint. Zij voeren hoofdzakelijk restproducten uit de voedingsindustrie, wat tot een duidelijk lagere carbon footprint leidt dan die van collega varkenshouders die weinig of geen restproducten uit de voedingsindustrie voeren. Dit heeft geleid tot een "Goeie Worst" die in november is gelanceerd in het supermarktkanaal.

Winterveldbonen

Met een eiwitpercentage rond de 25-30% heeft winterveldboon veel potentie als regionaal geproduceerd plantaardig eiwit voor zowel 'food' als 'feed'. In 2015/2016 zijn bij 20 ondernemers in totaal 75 hectare winterveldbonen gezaaid, o.a. bij Joris Buijs in Etten-Leur en Jos Klijs in Riel. Uit de ervaringen blijkt dat de winterveldbonen een waardevolle aanvulling zijn in de vee rantsoenen. Er is een mooi netwerk van telers opgezet, met inmiddels een stevig areaal (600-700 hectare landelijk).

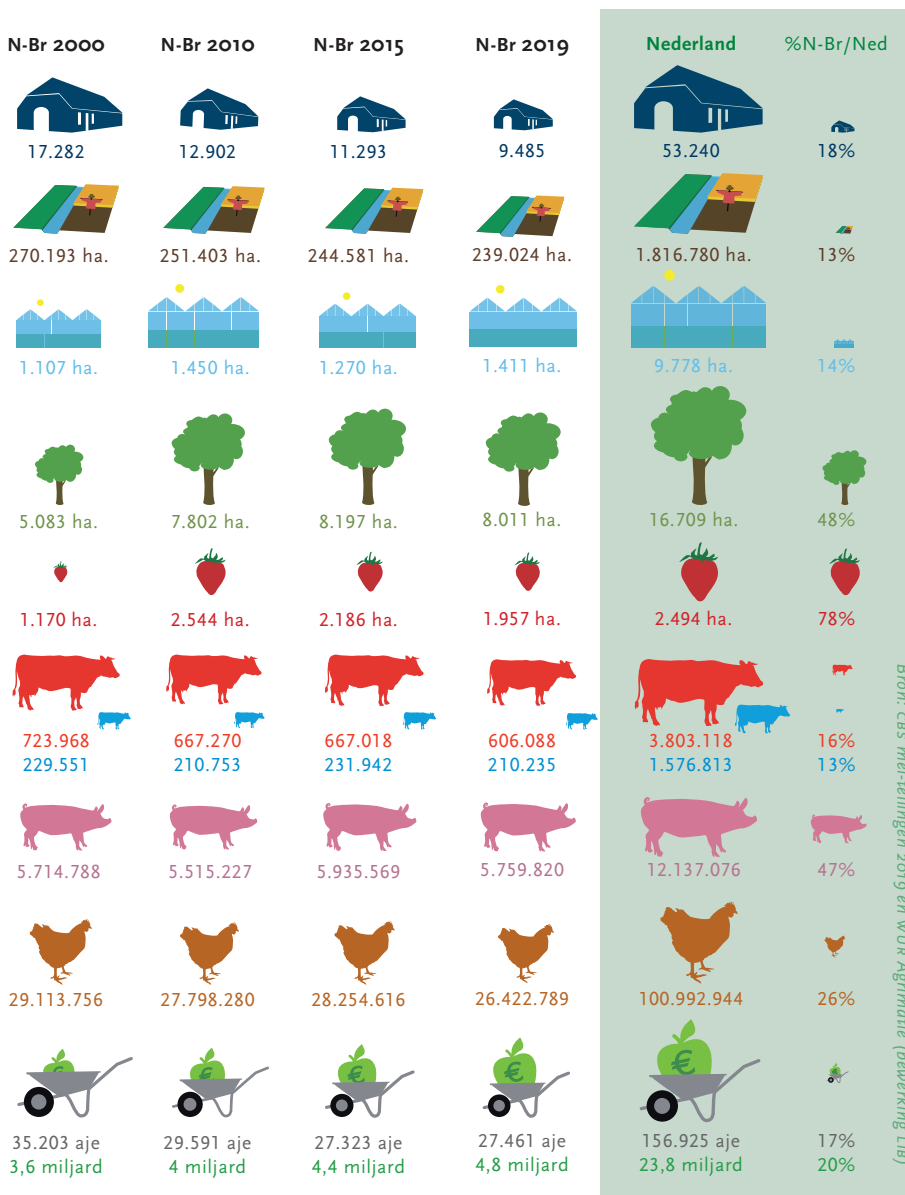

Enkele cijfers

- In Noord-Brabant realiseerden de **7% grootste bedrijven** in 2019 met elkaar **43%** van de totale standaard opbrengst in de primaire sector (**totaal 4,8 miljard euro**), met een gemiddelde omzet van 3 miljoen euro per bedrijf. De **43% kleinste bedrijven** realiseerden **2,7%** van de standaard opbrengst, gemiddeld 36.250 euro per bedrijf.
- De **biologische landbouw** is sinds 2015 **gegroeid** in Noord-Brabant met **24%** tot 5.734 hectare (gecertificeerd en in omschakeling), 2,4% van het totaal landbouw areaal.
- Volgens de Stichting Diergeneesmiddelenautoriteit (SDA) is het antibioticagebruik bij dieren in 2018 **gedaald** ten opzichte van 2009 met 63,8%.

- Ongeveer **25%** van de agrariërs pakt ook andere activiteiten op zoals zorglandbouw, kinderopvang, boerderijeducatie, boerderijverkoop, natuurbeheer en/of recreatie.
- Het areaal eiwitgewassen blijft stijgen in Nederland. Het areaal **Veldbonen en Soja** als 'nieuwe' gewassen steeg sinds 2015 met 257% tot **1.424 hectare in 2019**.
- Volgens WUR is het totale verbruik van **vlees en vleeswaren** (op basis van karkasgewicht) per hoofd van de bevolking in Nederland in 2018 iets gestegen tot circa 77 kg. Aan geconsumeerd gewicht betekent dat circa **100 gram vlees per dag**.

- De monitor duurzaam voedsel van WUR gaf aan dat de werkelijke besteding van consumenten aan duurzaam voedsel in 2018 is gestegen naar 4,8 miljard euro (11% marktaandeel van de totale bestedingen aan voedsel). Aangevoerd door het **Beter Leven Keurmerk met een aandeel van 32%, gevolgd door Biologisch met 25%**.
- Op 1 januari 2019 is het percentage integraal duurzame stallen verder gestegen tot 16,5%. In de pluimveehouderij ruim 50%. In de varkenshouderij en de rundveehouderij bedroeg het aandeel integraal duurzame stallen respectievelijk: 30 en 10%.

Aantal bedrijven, Areaal cultuurgrond (in ha.), Veebestand (stuks), Werkgelegenheid (aje's) en Opbrengst (euro's) in Noord-Brabant.

Inmiddels zijn er 9.485 **agrariërs** in Noord-Brabant, dat is sinds 2000 een daling van 45%, geheel in lijn met de Nederlandse trend. In 2019 zijn er 140 bedrijven gestopt.

Het aantal **melkkoeien** (blauw) is sinds 2016 in Noord-Brabant met 16% gedaald, (-40.000 melkkoeien in drie jaar), in Nederland was de afname 10%.

Het **glasareaal** laat in het laatste jaar een stijging zien van bijna 100 hectare, voornamelijk zacht fruit.

Het aantal **varkens** in Noord-Brabant stabiliseert op 47% van het Nederlandse totaal. En het aantal **kippen** op 26% in 2019.

Het aantal **arbeidsjareenheden** (aje) in de primaire sector is afgelopen jaar gestegen, in Noord-Brabant met 3%.

De totale **standaard opbrengst** in de Brabantse primaire sector blijft met 4,8 miljard euro in 2019 ruim één-vijfde van het Nederlandse totaal.

De tabel en cijfers op deze pagina zijn illustratief en indicatief voor de ontwikkelingen van de land- en tuinbouw in Noord-Brabant. De volledige cijfers zijn bij L1B op te vragen.

Contact Bureau L1B:
Onderwijsboulevard 225, 5223 DE 's-Hertogenbosch
Postbus 100, 5201 AC 's-Hertogenbosch
www.stuurgroep1b.net

Ir. drs. Geert Wilms: M: 06 533 639 30
geertwilms@stuurgroep1b.net
Ir. Marjon Krol: M: 06 533 639 37
marjonkrol@stuurgroep1b.net